

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Niemi-Pynttäre, Risto

Title: Michael Pollan: Tuntematon mieli

Year: 2021

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja, 2021

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Niemi-Pynttäre, R. (2021). Michael Pollan: Tuntematon mieli. Maailmankirjat :
käännöskirjallisuuden verkkolehti, 11.4.2021. <https://www.maailmankirjat.ma-pe.net/michael-pollan-tuntematon-mieli/>

Michael Pollan: Tuntematon mieli

[PM/30 ADMIN](#)

RISTO NIEMI-PYNTTÄRI 11.4.2021

Michael Pollan kertoo teoksessaan psykedeelien historiasta, ja niiden palusta terapeutiseen käyttöön, mutta hän kertoo myös omakohtaisesta paluusta luontoon psykoaktiivisen sienen kutsumana.

Tuntematon mieli on vaikuttava, mutta hieman toisteinen ja jutusteleva, aivan kuin se olisi kirjoitettu ennen kaikkea äänikirjaksi. Tutkija, kirjailija Mika Pekkolan kääntämässä tekstissä ei kuitenkaan löysäillä, vaan Pollanin näkemyksellinen tieto välittyy tarkasti ja hyvin.

Psykedelia – kreik. sielu (psykhe) ja paljastua (deloun) oli neutraali sana ennen 1960-lukua, se viittasi vain mielen avartumiseen ja laajentumiseen. Psykedeelisen villityksen solmukohtana oli LSD ja

hippiliike. Politisoituessaan tämä liike oli Pollanin mukaan Yhdysvaltojen hallinnon kuvitelmissa niin vaarallinen mielen hallinta-aine, että psykedeelit, niiden tutkimus ja hoitokäyttö kiellettiin totaalisesti.

Kevyesti ja laveasti Pollan kertoilee, kuinka syntyi pimeä, kolmisenkymmentä vuotta kestänyt aika, jolloin LSDn uskottiin olevan huumeista se vaarallisin.

Ennen omien trippiensä kuvausta Pollan jututtaa tutkijoita ja terapeutteja, jotka pitävät psykedelejä hyödyllisenä masennuksen, alkoholismien, ahdistuksen ym. hoidossa. Hän kuvaa, kuinka nyt – vuodesta 2000 alkaen – on palattu siihen, mihin tutkimus ja hoito pysäytettiin 60-luvulla. Tosin nyt käytetään enteogeeni -nimeä, ja kyse on vain psilosybiineistä.

Vuoden 1967 aikoihin psykedeliasta oli tulossa poliittisesti mullistava tekijä. Kaikki tapahtui nopeasti hippiliikkeen myötä. Tajunnan räjäyttämisen LSDn tai psilosybiini-sienten avulla, kannabiksen poltto ym. lisäsivät mietiskelyn lisäksi myös yhteiskuntakritiikkiä.

Vastakulttuurin johtohahmo Timothy Leary politisoi LSD-kokemukset ja kehotti nuorisoa ”jättäytymään oravanpyörästä”. Professori Leary ehti pitää Harvardin yliopistossa kolmen vuoden ajan ”tietoisuuden kokeellisen laajentamisen” kursseja, tehdä huolimattomaa tutkimusta. Erottamisensa jälkeen hän kehitti muutamia vuosia LSD-terapiaa sekä esiintyi festivaaleilla ja mediassa, kunnes valtiovalta nujersi hänet.

Politisoituva hippiliike kyseenalaisti armeijapalveluksen ja työkeskeisen elämäntavan: tripeillä koetujen visioiden mukaan elämän merkitys oli muualla: rauhantahdossa sekä myönteisyydessä, olemassaolossa sellaisenaan ja vastakulttuurissa.

Yhdysvaltain hallinto kuvitteli, että LSD on mielen hallintaväline. Paniikista kertoo se, että presidentti Richard Nixon julisti v.1971 Timothy Learyn ”Amerikan vaarallisimmaksi mieheksi”. Kyse ei ollut vain puritaanis-militarististen arvojen loukkaamisesta vaan, kuten hallitusta oli informoitu: kyse oli aivoissa tapahtuvista muutoksista. Pollan kiteyttää asian:

”Nixonin hallinto pyrki viemään vastakulttuurilta terän hyökkäämällä sen neurokemiallisiin infrastruktuuria vastaan.”

Psykedeliatutkimus oli hyvällä tolalla vielä 60-luvun alussa, mutta vuosikymmenen lopulla se oli romahtanut. Yhdysvaltain hallinto kielsi LSD -tutkimukset 1977. Timothy Learyn provokaatioilla oli hurja vaikutus, mutta päinvastainen kuin oli toivottu.

Pollan arvelee, että Learyn megalomania oli osin LSDn luomaa, kuten Pollan väittää: joillakin ego katoaa mutta on myös niitä, joilla universumi sulautuu omaan egoon.

Pollanin mukaan Leary oppi nopeasti mediapelin. Hän sai pikaisen esiintymiskoulutuksen itse Marschall McLuhanilta. Tämä antoi Learille iskulauseen: *Turn on, tune in, drop out*. McLuhan opetti hänet myös hymyilemään aurinkoisesti aina kun esiintyi mediassa. Jo vuonna 1965 Leary hymyili käsiraudat käsissä, kun hänet vangittiin pienen marihuana-määrän hallussapidosta. Strategia oli sama kuin Venäjällä nyt: rikkeen tulee olla mitätön ja rangaistuksen tulee olla kohtuuton – näin peloitellaan muita.

Timothy Leary hymyili vaikka Yhdysvaltain hallitus vainosi häntä. Vähitellen Learyn hymy hyytyi, hän sai kaikkiaan liki kolmekymmentä vankeustuomiota milloin minkäkin verukkeen nojalla. Yhdysvaltain vaarallisimmaksi mieheksi kutsuminen oli harkittu teko, sekopäinen LSD-tutkija oli pian rauniona.

Nousevan vastakulttuurin huippuhetki oli kesällä 1967 San Franciscossa Human-Be-In festivaaleilla. Silloin Leary kumppaneineen jakoi 20 000 nuorelle juhlijalle ilmaista LSDtä ja Leary julisti:

”LSDtä ottaneet nuoret eivät aio taistella sodissanne, eivätkä osallistua suurryritystenne toimintaan”.

Pollan katsoo, että Timothy Leary oli vastuuton provokaattori, joka tahtomattaan aiheutti noin 30 vuoden taantuman. Yhdysvaltain hallinto vainosi ja tuhosi Learyn, mutta samalla kaiken sen mitä edeltävät LSD-tutkijat olivat saaneet aikaan.

Pollanin mukaan ilman vastakulttuurin aiheuttamaa kieltoa psykedeelien terapeuttinen käyttö olisi voinut kehittyä rauhassa. Pollan väittää, että kielto johtui ”psykedeelien samaistamisesta vastakulttuuriin ja Learyn kaltaisiin maineensa menettäneisiin tutkijoihin”. 1968 jälkeen kävi niin, että aineen ongelmat nostettiin etusijalle, LSD muuttui pelottavaksi sanaksi.

Yhdysvaltain hallinto siis pelkäsi todella vastakulttuurin nousua. Tietenkään he eivät pelänneet henkistä kasvua, vaan tietoisuutta muuttavia kemikaaleja. Heidän näkökulmastaan Leary ja kumppanit manipuloivat nuorisoa neurokemiallisesti.

Tästä osoituksena ovat CIA:n itsensä 1971 tekemät kokeet, joissa tutkittiin, voidaanko LSDn vaikutuksen alaisena olevia saada tottelemaan käskyjä, jotka ovat heidän etiikkansa vastaisia. Koe epäonnistui hirvittäväällä tavalla, ja onneksi vain yksi kuoli.

CIA:n tottelevaisuus -koe oli vastuuton myös siksi, että LSDtä annettiin valtion virkailijoille heidän tietämättään. Uhrin eivät siis tieneet mitä heidän aivoissaan alkoi tapahtua: dispersonalisaatio ja kuoleman kaltaiset kokemukset järkyttivät useimpia. Tämä siksi, että he eivät saaneet ”lento-ohjeita” ennen kuin heidät ammuttiin rakettina taivaalle.

Terapeuttisessa psykedeelien käytössä 1960-luvulla lentoon lähtijällä oli valmistautumisistunti, ja luotettavan terapeutin vakuutus siitä, että hänestä pidetään huolta: ”Ajattele, että olet astronautti, joka laukaistaan avaruuteen...kuvittele, että me olemme lennonjohto. Pidämme sinusta huolta.”

Terapeutti voi sanoa matkalla olijalle, joka kohtaa pelottavia asioita, että tämän on hyvä käydä niitä päin ja kohdata ne. Eräs potilas kuvasi pelko-tilaansa näin:

”Kehoni liukeni jaloistani alkaen, ja pian se oli leukani vasenta puolta lukuun ottamatta kadonnut. Se tuntui todella epämiellyttävältä. Näin, että jäljellä oli vain muutama hammas ja leukaluuni alaosa. Tiesin, että jos nekin häviäisivät olisin mennyttä. Sitten muistin, mitä tutkijat olivat sanoneet minulle: jos kohtaan jotain pelottavaa, mene suoraan sitä kohti...”

On yllättävää, että Pollan sanoo vastustavansa hippikulttuuria, ei vain Learyä, vaan koko liikettä. Silti teos kokonaisuudessaan painottaa sitä henkistä kasvua, jonka ydinoivallukset syntyivät 1968. Pollan sanoo itseasiassa vain kerran, että kyse on kemiasta. Psykedelien ”mieltä muokkaava vaikutus tukee puhtaasti materialistista käsitystä tietoisuudesta” silti koko teos puhuu transsendentaaleista kokemuksista.

Pollan myös hyödyntää täydessä mitassaan hippikuvastoa: sen tarinastoa ja triippien glorifiointia sekä kiertoilmaisuja. Vaikka Pollan toteaa, että itämainen mystiikka hallitsi LSD -mielikuvia, ne olivat hippien luomaa kemiaan viittaavaa kuvastoa: tajunnan räjäytys, taivaalle ampaiseva raketti, puhkeava kukka.

Kaikki nuo ilmaisut ovat kemiallisen vaikutuksen kuvia.

Ehkä juuri siksi Pollan käyttää metaforisia keinoja niin vaikuttavalla tavalla, varsinkin LSD:n kuvaamiseen:

”LSD oli todellakin happoa: se syövytti lähes kaiken, mitä se kosketti, alkaen mielen hierarkioista – superego, ego ja tiedostamaton – edeten yhteiskunnan eri auktoriteettirakenteisiin ja lopulta kaikkiin kuviteltavissa oleviin rajanvetoihin potilaan ja terapeutin, tieteen ja mielihyvän, sairauden ja terveyden, minuuden ja toiseuden, subjektin ja objektin sekä henkisyyden ja materialismin välillä.”

Kaipasin kuitenkin Pollanilta kriittisempää otetta myös kieleen, toki hippien ilmaisevaa kuvastoa karsimatta. Kirjoittaahan Pollan, että LSD -kokemus on suurelta osin itse luotu ja koettu kertomus. Se on mielen vahvistin. Juuri siksi on tärkeä huomata millaisia mielikuvia luo. Millaisiin muotoihin kieli ohjaa visuaalisia kokemuksia: synesteettiset muutokset näkökentässä, kun siniseksi nimetty ääni vaihtuu ajatuksen myötä huutavaksi punaiseksi.

Muistaakseni jo Schivelbushin *Nautintoaineiden kulttuurihistoriassa* (1986) käsiteltiin kannabiksen polttoa neurologisesti vähäisenä, mutta hippikulttuurissa suuria mielikuvia luovana tapahtumana.

”Hyötyvätkö sienet jotenkin niitä syövien eläinten tietoisuuden muuttamisesta”

Pollanin oma kokeilu on luonnonmukainen psilosybiinisieni. Tämä johtuu hänen kiinnostuksestaan luontoon, ja siihen kuinka ihminen on syömällä suhteessa kasvillisuuteen ja sieniin. Varsinkin symbioosi ja

syöminen vuorovaikutuksena on keskeistä: kasvi joka kehittää makeita marjoja, haluaa että eläin syö marjoja, ja levittää niiden siemeniä ruuansulatuksensa kautta.

Pollan kysyy, miksi tietyn sienilajin lakkiin on kehittynyt tällainen kemikaali, psilosybiini? Onko sienelle jotain hyötyä ihmisen tai eläimen aivokemian muutoksesta? Pollan lisää mysteerin tuntua kirjoittaessaan, että sieni ”näyttää kykenevän ottamaan nisäkkään aivot väliaikaisesti haltuunsa”.

Pollan on aiemminkin yrittänyt hahmottaa kasvikeskeistä näkökulmaa ihmiseen. *Halun kasvioppi -maailma kasvin näkökulmasta* (2002) oli teos, jossa hän kysyi mm. mihin omena tarvitsee ihmistä, mihin peruna tarvitsee ihmistä ja mihin kannabis tarvitsee ihmistä. Vaikka Pollanin yritys ei vakuuttanut, se on yhä miettimisen arvoinen.

Luonnontieteilijän rutiinivastaus olisi, että sienet tuottavat psilosybiinia kuin myrkyä, puolustuskeinona? Mutta toisaalta, sienethän taitavat symbioosin. Pollan huomauttaa, että ”...tietyt sienet tuottavat hallusinogeeniä lähes yksinomaan niiden itiöemissä, eli juuri siinä osassa organismia, jonka sienet luovuttavat kaikkein mieluiten syötäväksi”.

Olin todella ilahtunut, kun Pollan lähti sieniretkelle itse Paul Stametsin kanssa. Tämä, ehkä maailman tunnetuin sienifriikki ja -tutkija dokumentoi sieniretkiään You Tubessa, ja ne ovat ihmeellisiä ilman psilosybiiniakin.

Saan lukea Pollanilta, että Stametsin huopahattu on oikeastaan kääpä, se on valmistettu taulakäävän huokoisesta sisuksesta. Ja siinä vaiheessa, kun Stamets sanoo, että varsinaisesti hän on sienten lähettiläs, ajattelin, että ahaa – hänen aivonsa ovat sienten hallussa.

Väitteensä vakuudeksi Stamets luetteli saavutuksiaan. Hänen sienirihmastonsa osaavat puhdistaa maaperää myrkyistä. Lisäksi hän on löytänyt sienen, joka lisää mehiläisten vastustuskykyä. Ja tämä siksi, koska sienet rihmastoineen haluavat auttaa ihmiskuntaa.

Stametsin mieli on taikasienten hallussa arvelee Pollan, kun hän kuulee että psilosybiini -kokeilujen seurauksena Stamets hakeutui sienitutkijaksi.

Kysymykseen, miksi jossakin sienissä on tietoisuutta muuttava vaikutus, Stamets vastaa että:

”Luonto kommunikoi kanssamme neurokemiallisella kielellä”.

Tästä Pollan muistaa teorian, jonka mukaan ”psilosybiinin nauttiminen vauhditti kehitystä ihmisapinoiden aivoalueissa”. Lisäksi hän huomaa, että tämä sieni hakeutuu yleensä sinne missä on eläimiä tai ihmisiä:

”Ne ovat yksinkertaisesti seuranneet ihmisen ja muiden eläinten jälkeensä jättämää tuhovanaa. Maan kattaminen puuhakkeella on laajentanut merkittävästi psilosybiinien levinneisyyttä”.

Kun Pollan nautti eräältä parkkipaikalta löytynyttä psilositybiinia hän halusi kokea, millaiseen yhteys luontoon syntyy psykedeelin avulla. Hän kuvasi kokemuksensa näin:

”Kasvinäkökulma maailmaan, sepä se, todellakin! Samalla lehdet silmäilivät minua ja tarkensivat puhtaasti hyväntahtoisen katseensa minuun. Saatoin tuntea niiden uteliaisuuden.. tunsin olevani ensimmäistä kertaa elämässäni suorassa yhteydessä kasveihin”

Pollan pohtii, että onko ihmisen minä-rakennelma jotakin, mikä on estänyt ihmisiä tuntemasta yhteyttä kasveihin, ja ajattelee kiitollisena sienifriikkiä:

”Stamets lienee oikeassa väittäessään, että sienet välittävät ihmisille viestejä luonnolta tai ainakin auttavat meitä avautumaan ja lukemaan niitä.”

Oliko Pollanin kokemus viestinnästä kasvien kanssa vain Stametsin lause eläväksi muuttuneena? Ehkä. Kokemusta pohtiessaan hän tunnisti siinä selvää psykedeeliakuvastoa. ”Kasvien puhdas hyväntahtoisuus” on sitä, mutta palautuu Aldous Huxleyn *Tajunnan ovet* -teokseen ja siinä kuvattuun elämykseen kukkakimpun kanssa.

Kielellä näyttää olevan siis paljon merkitystä psykedelisten mielikuvien synnyssä. Michael Pollan itse, yli 60 vuotias journalisti, jonka aivot ovat jo rutiinien urauttamien, tarvitsee hieman ”hilepallon heilutusta”, tai toista Pollanin kielikuvaa käyttäen, jotain ”mikä kursivoi arkisten kokemusten proosan”.

Michael Pollan: *Tuntematon mieli, mitä uusi psykedeeliatutkimus opettaa* (How to Change Your Mind. What the New Science of Psychedelics Teaches Us About Consciousness, Dying, Addiction, Depression, and Transcendence) suom. Mika Pekkola, Like -kustannus, 2021.

Risto Niemi-Pynttari on kirjoittamisen dosentti Jyväskylän yliopistosta.